

TOPLINSKA SVOJSTVA MATERIJALA

Toplina

Toplina, Q [J] je energija koja zbog razlike temperatura prelazi iz područja više temperature u područje niže temperature, dok se ne uspostavi toplinska ravnoteža. Toplina se može prenositi na tri osnovna načina:

- vođenjem (kondukcijom) - u čvrstim, tekućim i plinovitim materijalima;
- strujanjem (konvekcijom) - u tekućim i plinovitim materijalima;
- zračenjem (radijacijom) - u plinovitim materijalima i u vakuumu.

Kondukcija

Kada među raznim dijelovima nekog sredstva postoji temperaturna razlika, dolazi do prijenosa topline kondukcijom, gdje energija prelazi iz područja više temperature u područje niže temperature. Energija se prenosi sa molekule na molekulu, tj. toplina prelazi s jednog kraja na drugi kraj, a samo sredstvo miruje.

Kondukcija kroz homogeni materijal se može proračunati prema sljedećoj formuli (Fourierov zakon):

$$Q = \lambda \cdot A \cdot \frac{T_1 - T_2}{d} \cdot t \quad [\text{J}]$$

λ	-	toplinska provodljivost, W/mK
d	-	debljina, m
A	-	ploština, m ²
Q	-	količina topline, J
T_1, T_2	-	temperatura, K
t	-	vrijeme, s

Toplinska provodljivost je količina topline u J, koja u jedinici vremena prođe kroz sloj materijala površine presjeka 1 m² i debljine 1 m okomito na njegovu ploštinu pri razlici temperature od 1 K.

$$\lambda = \frac{Q}{A \cdot (T_1 - T_2)} \cdot \frac{d}{t} \quad [\text{W/mK}]$$

Konvekcija

Konvekcija je prijenos topline od nekog fluida (plina ili tekućine) u gibanju na neko čvrsto tijelo ili obrnuto. Prema uzroku gibanja fluida razlikuje se prirodna konvekcija (čestice fluida se gibaju zbog razlike u gustoći nastalih nejednolikom temperaturom dijelova fluida) i prisilna konvekcija (gibanje fluida se podržava nekim mehaničkim uređajem). Prijenos topline konvekcijom se proračuna pomoću Newton-ovog zakona, gdje je gustoća toplinskog toka dana sljedećom formulom:

$$q = h_c \cdot (T_p - T_f) \quad [\text{W/m}^2]$$

q	-	gustoća toplinskog toka, W/m^2
h_c	-	koeficijent konvekcije, W/m^2K
T_p	-	temperatura čvrste plohe, K
T_f	-	temperatura fluida, K

Radijacija

Prijenos topline pomoću elektromagnetskih zraka naziva se radijacija (zračenje). Toplinska energija tijela pretvara se u elektromagnetsko zračenje, koje tijelo emitira u okolni prostor. I obratno, kada elektromagnetski valovi dopiju do površine nekog tijela, jedan njihov dio tijelo upije i pretvara ga u toplinu. Ukupna energija prenesena zračenjem dobije se kao razlika između energije što je emitira površina nekog tijela i energije koju je ta ista površina pri dozračivanju apsorbirala. Gustoća toplinskog toka, koji se prenosi zračenjem proračuna se prema sljedećem izrazu:

$$q = h_r \cdot (T_1 - T_2) \quad [W/m^2]$$

q	-	gustoća toplinskog toka, W/m^2
h_r	-	koeficijent prijelaza topline zračenjem, W/m^2K
T_1	-	temperatura tijela 1, K
T_2	-	temperatura tijela 2, K

U slučaju dviju ravnih, paralelnih ploha, toplinski tok koji prijeđe s ravnine s višom temperaturom na onu s nižom temperaturom, dan je sljedećim izrazom:

$$q = h_r \cdot (T_1 - T_2) = \frac{\sigma \cdot (T_1^4 - T_2^4)}{\frac{1}{\varepsilon_1} + \frac{1}{\varepsilon_2} - 1} \quad [W/m^2]$$

σ	-	Stefan-Boltzmannova konstanta, $5,67 \times 10^{-8} W/m^2K^4$
A	-	ploština, m^2
ε	-	koeficijent emisije – jednak je omjeru odzračene (apsorbirane) energije promatrane ploštine i odzračene (apsorbirane) energije ploštine crnog tijela jednake temperature

Toplinski koeficijent

Gotova se sva tijela zagrijavanjem rastežu, tj. povećava im se volumen. Kod tijela čije su dvije dimenzije znatno manje od treće (npr. štapovi, šipke, cijevi i sl.) razmatramo samo linerno širenje, a kod tijela čija je debljina zanemariva (npr. ploče) površinsko širenje. Duljina nekog tijela se prilikom zagrijavanja od početne temperature T_0 do konačne temperature T mijenja po sljedećoj formuli:

$$l = l_0(1 + \alpha\Delta T) \quad [m]$$

l_0	-	početna duljina tijela pri temperaturi T_0 , m
l	-	duljina tijela na temperaturi T , m

- ΔT - porast temperature od T_0 do T , K
 α - toplinski koeficijent, 1/K

Toplinski koeficijent definiran je relacijom:

$$\alpha = \frac{1}{l_0} \cdot \frac{l - l_0}{T - T_0} \quad [1/K]$$

Specifični toplinski kapacitet

Toplinski kapacitet nekog tijela je količina topline Q koju tijelo treba primiti da bi mu se temperatura podigla za jedan stupanj.

$$C_t = \frac{Q}{\Delta T} \quad [J/K]$$

Da bi se dobila veličina karakteristična za određeni materijal, koja ne ovisi o masi tijela, definira se specifični toplinski kapacitet c . Specifični toplinski kapacitet c je količina topline koja je potrebna da se jediničnoj masi nekog tijela povisi temperatura za jedan stupanj.

$$c = \frac{1}{m} \cdot \frac{Q}{\Delta T} \quad [J/K \text{ kg}]$$

- C_t - toplinski kapacitet, J/K
 c - specifični toplinski kapacitet, J/K kg
 Q - količina topline, J
 ΔT - porast temperature od T_0 do T , K
 m - masa tijela, kg

Tijela s malim toplinskim kapacitetom zagrijevaju se brzo, dok se tijela s relativno velikim kapacitetom zagrijevaju sporije.

Napomena:

Kelvin (K) je SI-jedinica za temperaturu. Temperatura 0 K zove se apsolutna nula i odgovara Celsiusovoj temperaturi $-273,15$ °C. Veza između termodinamičke temperature T i Celsiusove temperature t je:

$$T(K) = 273,15 + t(^{\circ}\text{C})$$

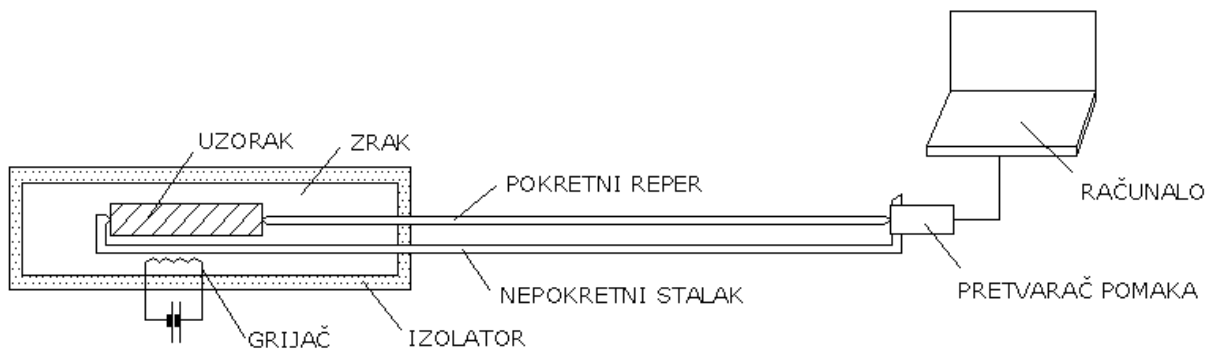
Ime i prezime _____

Grupa _____

TOPLINSKA SVOJSTVA MATERIJALA

Primjer br. 1 Toplinsko istezanje

Aluminijski uzorak se nalazi u termos-boci (izolator) te se pomoću grijača zagrijava od početne temperature T_0 do konačne temperature T . Uzorak je pridržan nepomičnim stalkom od kvarcnog stakla s jedne strane dok je s druge strane vezan za pomični reper. Pomični reper je vezan na pretvornik pomaka. Pomoću računala prati se promjena temperature uzorka i linerno istezanje uzorka uzrokovano promjenom temperature. Sklop uređaja potrebnih za izvođenje vježbe prikazan je na slici 1.

Slika 1: Uređaji za izvođenje vježbe

U tablicu 1 upisuje se vrijeme, temperatura i promjena duljine uzorka.

Tablica 1. Toplinsko istezanje

t (s)	T (K)	Δl (mm)
Toplinski koeficijent α (K ⁻¹)		

Zadatak: Iz izmjerenih temperatura i pripadajućih duljina uzorka potrebno je izračunati toplinski koeficijent uzorka te nacrtati graf promjene duljine u ovisnosti o temperaturi.

